

Streszczenie

Przedmiotem mojej dysertacji jest nowe, skoncentrowane na obrazach rzeczywistości szkolnej, odczytanie prozy młodzieżowej Edmunda Niziurskiego. Dotychczasowe badania nad tą literaturą skupiały się w dużej mierze na aspekcie dydaktycznym książek tego pisarza. Moja lektura z kolei stanowi próbę wglądu w relacje władzy, wpisane w szkolny świat oraz metody oporu stosowane przez wybranych protagonistów o cechach outsiderów.

Badając wybrane powieści młodzieżowe Edmunda Niziurskiego sięgam do filozofii, socjologii, psychologii czy nawet teologii. Pozwala to na znalezienie zupełnie nowych dróg, gdy chodzi o interpretację konstrukcji głównych bohaterów czy nauczycieli. Dzięki zastosowaniu metod badawczych przypisanych wymienionym dziedzinom możliwe staje się bardziej pogłębione zanalizowanie sposobu myślenia i zachowań wybranych przeze mnie postaci.

W pierwszym rozdziale skupiam uwagę na recepcji wszystkich powieści Edmunda Niziurskiego, zarówno tych młodzieżowych jak i dla dorosłego czytelnika. Interesuje mnie również przedstawienie wątków przygodowych i szkolnych w prozie tego autora. Zastanawiam się, jakie są podobieństwa, ale również różnice w stosunku do innych autorów, w twórczości których również pojawiały się wymienione motywy przewodnie.

Drugi rozdział stanowi analizę wybranych konstrukcji postaci uczniów i nauczycieli pod kątem inności, obcości czy, w przypadku pedagogów, „boskości”. Ważna, gdy chodzi o rozważania nad innością bohaterów, staje się kwestia tożsamości. Sięgam po ricoeurowski termin „sobość”, by móc jak najdokładniej opisać, w jaki sposób bohaterowie starają się zachować swoje „ja” w nienaruszonym stanie. Gdy chodzi o obcość, pomocne są zagadnienia z dziedziny psychologii, takie jak stygmat czy stereotyp. Wskazuję i analizuję sytuacje, w których bohaterowie zostają „naznaczeni” przez kolegów czy nauczycieli stygmatem obcości oraz jak wpływa to na ich relację z otoczeniem. W przypadku nauczycieli, nazywanych w powieściach gogami, podejmuję próbę zbadania ich konstrukcji dzięki wykorzystaniu kontekstu mistyczno-religijnego.

Ostatni, trzeci rozdział jest poświęcony problematyce władzy i sposobu jej realizacji w szkole. W pierwszej jego części uwaga zostaje skupiona na funkcji donosiciela, systemie kar czy autokratycznym podejściu do uczniów przez niektórych nauczycieli. Druga część zawiera opis sposobów, jakimi uczniowie bronią się przed utratą swojej suwerenności. Odwołując się m.in. do filozofii społecznego oporu Jacka Kuronia zaprezentuję te aspekty działalności

poszczególnych protagonistów, które można uznać za próbę budowy uczniowskiej solidarności, co w dalszej perspektywie miałyby przynieść zmianę w relacji z nauczycielami.

Summary

School alienation. Other Niziurski.

The subject of my dissertation is a "mature" reading of Edmund Niziurski's youth prose. Previous research on this literature has largely focused on its didactic aspect. I want to prove that such interpretations are insufficient and make it impossible to discover the more serious message Niziurski conveyed in his novels.

In my research I refer to philosophy, sociology, psychology and even theology. Thanks to this cross-disciplinary approach, I discover completely new ways of interpreting the construction of the main characters and teachers. I apply research methods from the aforementioned areas to analyze in more depth the way of thinking and behavior of the chosen characters.

In the first chapter, I focus on the reception of Niziurski's novels, both for teenagers and for adult readers. I also present the themes of adventure and school in this prose. I study both similarities and differences between Niziurski's and other authors' novels, which also feature the above-mentioned leitmotifs.

The second chapter is an analysis of selected structures of pupils and teachers in terms of otherness, strangeness or, in the case of educators, „divinity”. The question of identity becomes important when I analyze the otherness of the characters. I use the Ricoeurian term "self" in order to describe as accurately as possible how the characters try to keep their „I” intact. With regard to strangeness, psychological issues such as stigma or stereotype are relevant. I indicate and analyze situations in which the characters are 'marked' by schoolmates or teachers with the stigma of strangeness, and how it affects their relationship with the school environment. I examine the construction of selected teachers in the mystical-religious context.

The last chapter is devoted to the issue of power and how it is implemented at school. In the first part, I focus on the function of informer, the system of punishments and teachers' autocratic approach to students. The second part describes the ways students defend their sovereignty. Referring to Jacek Kuroń's philosophy of social resistance, I present the aspects of particular protagonists' activities that can be considered an attempt to build students' solidarity, which in the long term could cause a change in their relationship with teachers.